

УДК 81'276.6:378.461

DOI: 10.24144/2524-0609.2023.52.94-97

Лещук Галина Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

h.v.leshchuk@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0017-9464>

Сорока Ольга Вікторівна

доктор педагогічних наук, професор

кафедра соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

[@gmail.com](mailto:sorokaolga175@gmail.com)

<http://orcid.org/0000-0003-1483-8974>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖІВ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. Закцентовано увагу на проблемі формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів медичних коледжів засобами гуманітарних дисциплін, зокрема, іноземної мови. Мета статті спрямована на виокремлення термінологічних та змістових аспектів формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів медичних коледжів засобами іноземної мови. Використані теоретичні методи: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, метод синтезу й узагальнення для уточнення понять «мовленнєва компетентність», «професійно-мовленнєва компетентність», «комунікативна компетентність». Розкрито сутнісну характеристику понять «мовленнєва компетентність», «професійно-мовленнєва компетентність», «комунікативна компетентність». Зазначено, що вивчення іноземної мови студентами в медичних коледжах відбувається з урахуванням інтегрованого характеру цієї навчальної дисципліни, яка з одного боку, передбачає вивчення загальної граматики, фонетики лексики, орфографії, а з іншого, іноземна мова вивчається у рамках професійного спрямування, тобто, знання іноземної мови відбувається із врахуванням особливостей її професійного використання у медичній сфері. Зроблено висновки, що в умовах, коли зростає потреба в опрацюванні значного обсягу професійної інформації, коли підвищення рівня медичних послуг ставить нові вимоги до компетенцій фахівця, знання іноземної мови є невід'ємною складовою професійно-мовленнєвої компетентності медичного працівника.

Ключові слова: професійно-мовленнєва компетентність, мовленнєва компетентність, комунікативна компетентність, студенти медичних коледжів, іноземна мова.

Вступ. Українська система вищої освіти, реагуючи на виклики сьогодення та запити на кваліфікованого, конкурентоздатного фахівця, має гарантувати формування у випускників таких компетентностей, які забезпечать їх ефективність на ринку праці. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців різного профілю дозволяє говорити про спрямованість навчального процесу на формування та розвиток базових (загальних) і профільних (спеціальних) компетентностей особистості, що спираються на наукові знання. Професійно-мовленнєва компетентність, як складова комунікативної компетентності, актуалізує необхідність формування у майбутніх фахівців готовності до ефективної комунікації ще під час навчання. Доцільність нашого дослідження визначається потребою пошуку ефективних механізмів формування професійно-мовленнєвої компетентності засобами гуманітарних дисциплін, в тому числі іноземної мови, у студентів медичних коледжів, актуалізується необхідністю для сучасного фахівця реалізовувати професійну діяльність в умовах полікультурності, академічної та професійної мобільності, відкритості до нових знань, постійного підвищення своєї кваліфікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до питань формування комунікативної компетентності фахівців загалом та мовленнєвої компетентності, зокрема, помітно зростає у останні десятиліття з посиленням та конкретизацією вимог до особистісно-професійних якостей спеціалістів

різного профілю. Концептуальні засади комунікативної компетентності як базової для фахівців соціономічних професій розробляли у своїх дослідженнях Д. Гаймс (D. Hymes), М. Канейл (M. Canale), М. Свейн (M. Swain). Зокрема, Д. Гаймс сформулював сутність комунікативної компетентності як «внутрішнього розуміння ситуаційної доцільності мовлення» [1]. До аналізу змістового наповнення поняття «мовленнєва компетентність» звертаються у своїх дослідженнях О. Лапіна, Н. Скибун, І. Черних, які розглядають її в кореляції з іншими складовими комунікативної компетентності: соціолінгвістичною, дискурсивною, граматичною, стратегічною. Особливості формування професійно-мовленнєвої компетентності фахівців різного профілю вивчають С. Барсук, Є. Бондаренко (судноводії), Т. Ганніченко (економісти, фахівці аграрного профілю та сфери дозвілля), Н. Колодій (фахівці із соціальної роботи), О. Гриджук (фахівці лісотехнічних спеціальностей), М. Орап, О. Семенов (психологи, педагоги), Н. Скибун (фахівці туристичного профілю) та інші. Формування та розвиток професійно-мовленнєвої компетентності студентів медичних закладів вищої освіти аналізують А. Варданян, М. Лісовий, В. Мікаелян. Питанням вивчення іноземних мов у контексті формування загальноєвропейського освітнього простору та підготовки сучасного фахівця присвячені наукові розвідки Т. Бажан, Н. Бідюк, Н. Бориско, Т. Ганніченко, А. Гулак, Л. Пуховської, О. Сердеги. Зокрема, О. Сердега відзначає необхідність зміни підходів до

системи мовної підготовки майбутніх медичних фахівців, яка має бути максимально практично-орієнтованою; вдосконалення методологічних, методичних та організаційних засад іншомовної підготовки, її змістового наповнення, розробки навчально-методичного забезпечення для кожної медичної спеціальності [2].

Попри позірне різноманіття наукових праць з досліджуваної проблеми, все ще бракує ґрунтовних розвідок, які б акцентували увагу на формуванні професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх медичних працівників у закладах вищої освіти засобами дисциплін насамперед гуманітарного профілю, зокрема, іноземної мови.

Мета статті спрямована на виокремлення термінологічних та змістових аспектів формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів медичних коледжів засобами іноземної мови. Для досягнення поставленої мети нами використані теоретичні **методи**: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, метод синтезу й узагальнення для уточнення понять «мовленнєва компетентність», «професійно-мовленнєва компетентність», «комунікативна компетентність».

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на поглиблення полікультурності як визначальної характеристики сучасного світу, своєчасним є питання підготовки фахівців, готових до комунікації в таких умовах. Медична сфера не стоїть осторонь цих викликів, і вже на етапі підготовки спеціалістів у закладах різних рівнів освіти, зокрема, в медичних коледжах, актуалізується питання професійно-мовленнєвої підготовки медичних працівників засобами іноземної мови як інструмента до розуміння та прийняття сучасності в її культурному різноманітті.

Сутність поняття «мовленнєва (лінгвістична) компетентність у середині минулого століття розкрив американський лінгвіст Н. Чомскі або Н. Хомський (N. Chomsky), який під мовленнєвою компетентністю розумів здатність індивіда сприймати та продукувати вербальне мовлення через систему засвоєних мовних знаків та правил їх використання. Н. Чомскі зазначав, що компетентний мовець має: а) створювати та розуміти необмежену кількість мовленнєвих конструкцій згідно визначених лінгвістичних моделей; б) уміти виносити судження про висловлювання. Мовленнєва компетентність, за Н. Чомскі, передбачає засвоєння фонетичних, орфографічних, лексичних, граматичних мовленнєвих засобів і готовність до їх використання на практиці. При цьому основу мовленнєвої компетентності складають два компоненти: знання, в основі яких лежать лінгвістичні правила, та здатність розуміти мову і послуговуватись нею [3]. Д. Гаймс піддав критиці підхід Хомського як занадто вузький і натомість запропонував концепцію комунікативної компетентності, яка досьогодні вважається однією з базових особистісних та професійних компетентностей [1]. Мовленнєва компетентність при цьому здебільшого розглядається як структурний компонент комунікативної компетентності і найчастіше співвідноситься з соціолінгвістичною компетентністю.

Я. Ван Ек (J.A. Van Ek) у 1990 році запропонував власну модель комунікативної компетентності, серед компонентів якої виокремив лінгвістичну (мовленнєву) компетентність як «володіння словниковим складом мови та вміння об'єднувати лексичні одиниці в осмислені висловлювання за допомогою граматичних правил оформлення [4, с. 73]. Ван Ек розглядає мовленнєву компетентність як здатність створювати та інтерпретувати граматично правильні висловлювання, що складаються зі слів у їхньому де-

нотативному значенні, тобто у значенні, яке зазвичай надають цим словам носії мови. Науковець зазначив, що мовленнєва компетентність є основою комунікативної здібності незалежно від рівня її сформованості [4, с. 39].

Згодом Л.Ф. Бачман (L.F. Bachman) виокремив структуру мовленнєвої компетентності, яка включає організаційну (поєднує граматичну та текстуальну компетентності) та прагматичну (поєднує ілюктивну та соціолінгвістичну компетентності) компоненти [5].

У вітчизняній науковій теорії мовленнєву компетентність розглядають як: «комплексне поняття, яке, спираючись на мовну компетенцію, охоплює систему мовленнєвих умінь (уміння вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні та писемні монологічні та діалогічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів тощо), що необхідно людині для спілкування у різних ситуаціях» [6]; «важливу інтегральну якість людини, що сприяє її соціалізації, виявляється в здатності та готовності до користування мовними засобами, закономірностями їх функціонування для побудови та розуміння мовленнєвих висловлювань» [7]; «вміння коректно та адекватно користуватися у практичній діяльності вербальними та невербальними засобами» [8] і т.д.

Уточнимо, що мовленнєва компетентність передбачає засвоєння знань, навичок та умінь, пов'язаних із різними аспектами мови: фонетикою, лексикою та граматику. Тобто в структурі мовленнєвої компетентності можна виділити такі компоненти: фонетико-фонологічну (знання та вміння сприймати та відтворювати звуки, передавати інтонацію); лексичну (знання та вміння використовувати мовні одиниці); граматичну (знання та вміння використовувати граматичні ресурси мови).

Під професійно-мовленнєвою компетентністю ми розуміємо всі аспекти мовленнєвої активності особистості, які мають відношення до її професійної діяльності. Загалом, професійно-мовленнєва компетентність є вужчим поняттям, ніж мовленнєва компетентність. У контексті нашого дослідження професійно-мовленнєва компетентність відображає специфіку професійної діяльності в медичній сфері. В. Мікаєлян зазначає, що професійно-мовленнєва компетентність майбутнього медичного працівника є комплексним концептом, який визначає мовленнєву поведінку особистості та базується на здатності: а) розуміти мотиви та наміри співрозмовника; б) усвідомлювати доцільність комунікації в умовах професійної взаємодії; в) розробляти комунікативні стратегії; г) управляти комунікацією в межах комунікативної ситуації [9].

Формування професійно-мовленнєвої компетентності медичного працівника передбачає його здатність до взаємодії в культурно диверсифікованому середовищі. Така взаємодія неможлива без знання іноземної мови [2]. Вивчення іноземної мови студентами в медичних коледжах відбувається з урахуванням інтегрованого характеру цієї навчальної дисципліни, яка з одного боку, передбачає вивчення загальної граматики, фонетики лексики, орфографії, а з іншого, іноземна мова вивчається у рамках професійного спрямування, тобто, знання іноземної мови відбувається із врахуванням особливостей її професійного використання у медичній сфері.

Вивчення іноземної мови студентами медичного коледжу відбувається у тісній взаємодії з клінічними дисциплінами загального медичного циклу. При цьому основний акцент робиться на формуванні словникового запасу студента відповідно до специфіки

професійної діяльності фахівця медичного профілю. Достатні знання професійно-орієнтованої лексики є необхідною умовою готовності майбутнього медичного працівника до ефективної професійної комунікації, в ході якої фахівець має вільно читати літературу медичної тематики, розуміти усні повідомлення, вербально комунікувати з колегами та пацієнтами, адміністрацією, родичами пацієнтів. Достатній рівень володіння іноземною мовою, її вокабуляром, вміння послуговуватися своїми знаннями в умовах практичних комунікативних ситуацій є передумовою оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності [10]. Таким чином, студенти у процесі вивчення іноземної мови також виробляють уміння конструювати граматично правильні форми та синтаксичні конструкції, розуміти усне та писемне мовлення, оформлене відповідно до існуючих норм іноземної мови, транслювати мовленнєві одиниці у тому значенні, в якому вони вживаються носіями мови.

Професійно-мовленнєва компетентність студентів медичних коледжів, сформована засобами іноземної мови, розглядається крізь призму основних цілей комунікації: пізнавальної (готовність засвоювати нові знання), регулятивної (готовність організовувати спільну діяльність), ціннісно-орієнтаційної (здатність впливати на погляди, почуття співрозмовника та виражати власні), етикетної (здатність налагоджувати соціальну взаємодію).

Професійно-мовленнєва компетентність студентів медичних коледжів є насамперед результатом осмислення мовленнєвого досвіду самих студентів і включає знання основ філології як науки про мови, передбачає засвоєння комплексу лінгвістичних понять, засвоєння відомостей про роль мови у житті суспільства та людини. Професійно-мовленнєва компетентність при цьому передбачає формування таких мовленнєвих умінь і навичок як: розпізнавальні вміння – здатність розпізнавати звуки, літери, частини слова, морфеми, частини мови, відрізняти одне мовне явище від іншого; класифікаційні вміння – вміння групувати мовні явища; аналітичні вміння – вміння здійснювати фонетичний, морфемний, словотвірний, морфологічний, синтаксичний, стилістичний розбір. У той же час професійно-мовленнєва компетентність підвищує пізнавальну культуру особистості студента, розвиток логічного мислення, пам'яті, уяви, оволодіння ним навичками самоаналізу, самооцінки, а

також формування лінгвістичної рефлексії як процесу усвідомлення своєї мовленнєвої діяльності.

Для того, щоб реалізувати зазначені комунікативні функції засобами іноземної мови, майбутнім медичним працівникам необхідно оволодіти відповідними мовленнєвими засобами, вміти вживати їх в основних видах мовленнєвої діяльності (говорінні, читанні, аудіюванні та письмі), знати країнознавчі реалії, особливості вербальної та невербальної комунікації в соціокультурному контексті мови, яка вивчається, вміти засвоїти відповідні знання, навички та вміння, а також вміти порозумітися при нестачі іншомовних мовних засобів.

Таким чином, підготовка студентів медичних коледжів як майбутніх фахівців медичного профілю має бути спрямована на оволодіння ними іноземною мовою на такому рівні, що забезпечував би ситуативне та контекстне адекватне користування мовленням як засобом усної та писемної комунікації в усіх сферах професійної комунікації. Володіння іноземною мовою для медичного працівника відтепер є його значущою особистісною та професійною характеристикою, що передбачає готовність до ефективної професійної комунікації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах, коли фахівці різних галузей все частіше стикаються з потребою вивчення зарубіжного досвіду, коли зростає потреба в опрацюванні значного обсягу професійної інформації, в тому числі, іншомовної, коли підвищення рівня медичних послуг ставить нові вимоги до компетенцій фахівця, знання іноземної мови є невід'ємною складовою професійно-мовленнєвої компетентності медичного працівника. Основним завданням вивчення іноземної мови студентами медичних коледжів на сучасному етапі є формування професійно-мовленнєвої компетентності, яка корелює із соціокультурною, компенсаторною та навчально-пізнавальною компетентностями, котрі, в свою чергу, дозволяють майбутньому фахівцю медичного профілю варіювати мовленнєву поведінку відповідно до ситуації комунікації та функціонального чинника професійної діяльності. Перспективним напрямком подальших наукових досліджень вважаємо вивчення потенціалу інших дисциплін гуманітарного та суспільного циклу для формування та розвитку професійно-мовленнєвої компетентності студентів медичних коледжів.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Hymes D. (1972). On Communicative Competence. *Sociolinguistics*. 1972. P. 269–293.
2. Сердега Н.О. Вивчення предмету «Англійська мова за професійним спрямуванням» у вищих медичних навчальних закладах. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1211/1/75.pdf> (дата звернення: 15.03.2023).
3. Хомський Н. Роздуми про мову. Львів: Ініціатива, 2000. 344 с.
4. Van Ek J.A. Objectives for foreign language learning. Vol. 1: Scope. Strasbourg, Council of Europe Press, 1986. 89 p.
5. Bachman L.F. Fundamental Considerations in Language Testing. Oxford: Oxford University Press, 1990. 408 p.
6. Пентелюк М., Маруніч І., Гайдасенко І. Ділове спілкування та культура мовлення. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 224 с.
7. Черних І. Висвітлення поняття «мовленнєва компетентність» у сучасній лінгвістиці. *Вісник ЛНУ імені Т.Шевченка*. 2010. Ч. 2. № 22(209). С. 38–44.
8. Аксьонова А., Кулінка Ю. Теоретичний аспект формування мовної та мовленнєвої компетентностей фахівців сфери обслуговування. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2021. Вип. 16. С. 184–194.
9. Мікаелян В.В. Формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів медичного університету як запорука успішної практики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2017. Вип. 52. С. 108–112.
10. Бажан Т.О., Гулак А.М. Вивчення англійської мови в підготовці медичних працівників. Удосконалення якості підготовки

лікарів у сучасних умовах: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м.Полтава, 24 березня 2016 р.). Полтава: ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія». 2016. С.10–11.

References

1. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. *Sociolinguistics*, 269–293.
2. Serdeha, N.O. *Vyvchennia predmetu «Anhliiska mova za profesiinym spriamuvanniam» u vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladakh* [Studying the subject «English for professional direction» in higher medical educational institutions]. <http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1211/1/75.pdf> [in Ukrainian].
3. Khomskiy, N. (2000). *Rozdumy pro movu* [Reflections on language]. Initsiatyva. [in Ukrainian].
4. Van Ek, J.A. (1986). *Objectives for foreign language learning*. Vol. 1: Scope. Strasbourg, Council of Europe Press.
5. Bachman, L.F. (1990). *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford University Press.
6. Penteliuk, M., Marunych, I., Haidaienko I. (2011). *Dilove spilkuvannia ta kultura movlennia* [Business communication and speech culture]. Tsentru uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
7. Chernykh, I. (2010). Vysvitlennia poniattia «movlennieva kompetentnist» u suchasni linhvistytsi [Elucidation of the concept of «speech competence» in modern linguistics]. *Bulletin of Taras Shevchenko Linguistic National University*, 2, 22 (209), 38–44. [in Ukrainian].
8. Aksonova, A., & Kulinka, Yu. (2021). Teoretychnyi aspekt formuvannia movnoi ta movlennievoi kompetentnosti fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia [The theoretical aspect of the formation of language and speech competences of specialists in the field of service]. *Teacher professionalism: theoretical and methodical aspects*, 16, 184–194. [in Ukrainian].
9. Mikaelian, V.V. (2017). Formuvannia profesiino-movlennievoi kompetentnosti studentiv medychnoho universytetu yak zaporuka uspishnoi medychnoi praktyky [Formation of professional speech competence of medical university students as a key to successful medical practice]. *Scientific notes of Mykhailo Kotsyubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University. Series: Pedagogy and Psychology*, 52, 108–112. [in Ukrainian].
10. Bazhan, T.O., Hulak, A.M. (2016). Vyvchennia anhliiskoi movy v pidhotovtsi medychnykh pratsivnykiv [Learning English in the training of medical workers]. *Improving the quality of training of doctors in modern conditions – Proceedings of International scientific-practical conference* (pp.10–11). Ukrainian Medical Stomatological Academy. [in Ukrainian].

Статус статті: Отримано: 31.03.2023 Прийнято: 02.05.2023 Опубліковано: 04.05.2023

Leshchuk Halyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor
Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine

Soroka Olha

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine

FORMATION OF PROFESSIONAL AND SPEAKING COMPETENCE OF STUDENTS OF MEDICAL COLLEGES IN THE STUDY OF FOREIGN LANGUAGE

Abstract. The article focuses attention on the issue of formation of professional speech competence of medical colleges students by means of humanitarian courses, in particular, foreign language. The essential characteristics of the concepts «speech competence», «professional-speech competence», «communicative competence» are revealed. It is noted that the study of a foreign language by students in medical colleges takes into account the integrated nature of this educational discipline, which, on the one hand, involves the study of general grammar, phonetics, vocabulary, and spelling, and on the other hand, a foreign language is studied within the framework of a professional direction, i.e., knowledge of a foreign language takes into account the peculiarities of its professional use in the medical field. The study of a foreign language by students of the medical college takes place in close interaction with the clinical disciplines of the general medical cycle. The main emphasis is placed on the formation of the student's vocabulary in accordance with the specifics of the professional activity of a medical specialist. The professional speech competence of medical colleges students, formed by the means of a foreign language, is considered through the prism of the main goals of communication: cognitive, regulatory, value orientation, etiquette. It was concluded that in the conditions when specialists of various fields are increasingly faced with the need to study foreign experience, when the need to process a significant amount of professional information increases, when the improvement of the level of medical services places new demands on the specialist's competencies, knowledge of a foreign language is an integral component professional speech competence of a medical worker.

Key words: professional-speech competence, speech competence, communicative competence, students of medical colleges, foreign language.